

КЛЮЧОВА ТЕМА¹

Стаття 6 (кримінальний аспект)

Відмова від гарантій справедливого судового розгляду

(Останнє оновлення: 31.08.2024)

Вступ

Ані буква, ані дух статті 6 Конвенції не перешкоджають особі добровільно відмовитися — у відкритий чи мовчазний спосіб — від свого права на гарантії справедливого судового розгляду. Однак для того, щоб така відмова була дійсною для цілей Конвенції, вона має бути виражена у недвозначній формі і має супроводжуватися мінімальними гарантіями, співмірними з важливістю такої відмови. Крім того, вона не повинна суперечити жодному важливому суспільному інтересу (*«Сейдовіч проти Італії» (Sejdovic v. Italy)* [ВП], 2006, § 86; *«Дейкхайзен проти Нідерландів» (Dijkhuizen v. the Netherlands)*, § 58).

Принципи, виведені на підставі сучасної судової практики

- Суд застосовує вимогу «свідомої та розумної відмови від права» (*«Ібрагім та інші проти Сполученого Королівства» (Ibrahim and Others v. the United Kingdom)* [ВП], 2016, § 272).
- Згідно з цією вимогою, кожна відмова (*«Дворський проти Хорватії» (Dvorski v. Croatia)* [ВП], 2015, §§ 100-102; *«Сімеонові проти Болгарії» (Simeonovi v. Bulgaria)* [ВП], 2017, § 115; *«Піщальніков проти Росії» (Pishchalnikov v. Russia)*, 2009, § 77):
  - повинна бути виражена у недвозначній формі;
  - повинна супроводжуватися мінімальними гарантіями, співмірними з важливістю такої відмови;
  - повинна бути добровільною;
  - повинна ґрунтуватися на свідомому рішенні;
  - повинна бути чіткою: особа повинна бути в змозі передбачити можливі наслідки своєї поведінки;
  - не повинна суперечити жодному важливому суспільному інтересу.
- Деякі права, передбачені статтею 6, потребують суворої відповідності вимогам щодо відмови, напрацьованим у практиці Суду. Зокрема, відмова від права на допит свідка, котре є одним з основних прав, наведених у пункті 3 статті 6, які є складовими поняття справедливого судового розгляду, має строго відповідати таким вимогам (*«Муртазалієва проти Росії» (Murtazaliyeva v. Russia)* [ВП], 2018, § 118).
- Аналогічним чином, право на адвоката, ще одне основне право, котре є складовою поняття справедливого судового розгляду згідно зі статтею 6 Конвенції, потребує особливого захисту «свідомої та розумної відмови від права» (*«Дворський проти*

¹ Підготовлено Секретаріатом Суду. Не покладає зобов'язань на Суд.

Цей переклад опубліковано за домовленістю з Радою Європи, Європейським судом з прав людини та Верховним Судом (Україна) і виконано бюро перекладів «Профпереклад».

Хорватії» (Dvorski v. Croatia) [ВП], 2015, § 101). Однак це не означає, що заявник потребує присутності адвоката, щоб на законних підставах відмовитися від свого права на доступ до адвоката («*Фаріз Ахмадов проти Азербайджану» (Fariz Ahmadov v. Azerbaijan)*, 2021, §§ 50-55).

- Цей особливий захист передбачає, зокрема, таке:
  - підозрювані повинні знати про свої права, включно з правом на адвоката («*Ібрагім та інші проти Сполученого Королівства» (Ibrahim and Others v. the United Kingdom)* [ВП], 2016, § 272);
  - інформація про це право повинна бути надана одразу після арешту («*Сімеонові проти Болгарії» (Simeonovi v. Bulgaria)* [ВП], 2017, § 118);
  - відмова від права на адвоката шляхом підписання попередньо роздрукованої форми з текстом «Адвокат не потрібен» за відсутності відповідних процесуальних гарантій матиме сумнівне значення («*Бозкая проти Туреччини» (Bozkaya v. Turkey)*, 2017, § 48; зіставте з рішенням у справі «*Скляр проти Росії» (Sklyar v. Russia)*, 2017, §§ 22-25);
  - раніше висловлена відмова, навіть якщо вона мала законні підстави, більше не вважається дійсною, якщо заявник пізніше звернувся з чітким проханням про надання доступу до адвоката («*Артур Пархоменко проти України» (Artur Parkhomenko v. Ukraine)*, 2017, § 81);
  - відмова втрачає чинність, якщо заявника було піддано жорсткому поводженню з боку поліції («*Турбілев проти Росії» (Turbylev v. Russia)*, 2015, § 96);
  - національні суди повинні дослідити та встановити в переконливий спосіб обставини відмови від доступу до адвоката («*Турк проти Туреччини» (Türk v. Turkey)*, 2017, §§ 53-54);
  - симптоми абстинентного синдрому (синдрому відміни) становлять форму вразливості, яка може поставити під сумнів дійсність відмови від права на адвоката і яка покладає на національні суди обов'язок встановити, чи, незважаючи на вразливий стан заявника, відмова була добровільною («*Богдан проти України» (Bogdan v. Ukraine)*, 2024, §§ 57-69 і 75).
- Якщо відмова від права на адвоката відповідає вимогам стандарту «свідомої та розумної відмови від права» згідно з практикою Суду, підстави для сумнівів щодо загальної справедливості кримінального провадження щодо заявника відсутні («*Шаркієне проти Литви» (Šarkienė v. Lithuania)* (ухв.), 2017, § 38; «*Скляр проти Росії» (Sklyar v. Russia)*, 2017, § 26).
- Суд також зауважив, що наслідком укладення угоди про визнання винуватості у кримінальному провадженні, по суті, є відмова від низки процесуальних прав («*Навальний і Офіцеров проти Росії» (Navalnyy and Ofitserov v. Russia)*, 2016, § 100). Однак рішення погодитися з угодою про визнання винуватості повинне супроводжуватися наступними умовами («*Нацвлішвілі і Тогонідзе проти Грузії» (Natsvlishvili and Togonidze v. Georgia)*, 2014, §§ 91-92):
  - угода повинна бути прийнята заявником при повному розумінні фактів справи та правових наслідків та дійсно на добровільній основі;
  - зміст угоди і справедливість того, яким чином її було досягнуто між сторонами, мають бути предметом достатнього судового розгляду.
- Поняття відмови також має особливе значення у справах, що стосуються судових розглядів *in absentia*. У цьому контексті Суд постановив, що відмова в правосудді матиме місце у випадках, якщо особа, засуджена *in absentia*, в подальшому не має

змоги домогтися від суду повторного розгляду суті висунутих проти нього обвинувачень щодо питань фактів та права, якщо не було однозначно встановлено, що заявник відмовився від свого права з'явитися до суду і захищати себе або що він мав намір уникнути судового розгляду (*«Сейдовіч проти Італії» (Sejdovic v. Italy)* [ВП], 2006, § 82).

- У своєму рішенні у справі *«Пфайфер та Планкль проти Австрії» (Pfeifer and Plankl v. Austria)*, 1992, § 39, Суд залишив відкритим питання про те, чи може обвинувачений відмовитися від інституційних гарантій, передбачених пунктом 1 статті 6 (зокрема, права на незалежний і безсторонній суд, встановлений законом), і дійшов висновку, що навіть якщо від таких прав можна відмовитися, ця відмова не була дійсною з огляду на обставини справи (також див. рішення у справі *«Давідсонс і Савінс проти Латвії» (Dāvidsons and Savins v. Latvia)*, 2016, §§ 51-52).

Варті уваги приклади

- *«Дворський проти Хорватії» (Dvorski v. Croatia)* [ВП], 2015 — щодо права на доступ до адвоката за власним вибором;
- *«Сімеонові проти Болгарії» (Simeonovi v. Bulgaria)* [ВП], 2017 — щодо права на доступ до адвоката;
- *«Меденіца проти Швейцарії» (Medenica v. Switzerland)*, 2001 — щодо судових розглядів *in absentia*;
- *«Нацвлішвілі і Тогонідзе проти Грузії» (Natsvlishvili and Togonidze v. Georgia)*, 2014 — щодо укладення угоди про визнання винуватості.

Повторення загальних принципів

- Загальні принципи: *«Сейдовіч проти Італії» (Sejdovic v. Italy)* [ВП], 2006, § 86;
- Загальні принципи щодо права на адвоката: *«Дворський проти Хорватії» (Dvorski v. Croatia)* [ВП], 2015, §§ 100-102; *«Сімеонові проти Болгарії» (Simeonovi v. Bulgaria)* [ВП], 2017, § 115;
- Загальні принципи щодо укладення угод про визнання винуватості: *«Навальний і Офіцеров проти Росії» (Navalnyy and Ofitserov v. Russia)*, 2016, § 100;
- Загальні принципи щодо судових розглядів *in absentia*: *«Санадер проти Хорватії» (Sanader v. Croatia)*, 2015, §§ 72-74.

Суміжні (але відмінні) теми

Ситуації, які можна прирівняти до відмови:

- Деякі випадки включають обставини, які можна прирівняти до відмови, але які натомість розглядаються по суті скарги щодо справедливого судового розгляду згідно зі статтею 6, тією мірою, якою це доречно з огляду на обставини справи. Наприклад, див. рішення у справах *«Навіеде проти Сполученого Королівства» (Naviede v. the United Kingdom)* (ухв.), 1999, щодо образливої поведінки заявника стосовно наданого йому адвоката; *«Смайлагіч проти Хорватії» (Smailagić v. Croatia)* (ухв.), 2015, щодо неспроможності заявника скористатися ефективними та доступними механізмами відсторонення суддів у межах провадження і, в контексті цивільного аспекту, *«Муту та Пехштайн проти Швейцарії» (Mutu and Pechstein v. Switzerland)*, 2018, § 96, щодо арбітражних судів.

Відмова відповідно до інших статей Конвенції

Стаття 3 Конвенції:

- В рішенні у справі *«Покасовші та Міхаїла проти Республіки Молдова та Росії» (Pocasovschi and Mihaila v. the Republic of Moldova and Russia)*, 2018, § 61, що містить посилання на абсолютний характер статті 3 (див., наприклад, рішення у справі *«Муршіч проти Хорватії» (Muršić v. Croatia)* [ВП], 2016, § 96), Суд не прийняв аргумент уряду Держави-відповідача про те, що можна було вважати, що заявники, яких було позбавлено свободи, а отже, які перебували під контролем влади, на законних підставах відмовилися від права на належні умови тримання під вартою.

Стаття 5 Конвенції:

- Суд постановив, що право на свободу має надто важливе значення у «демократичному суспільстві» в розумінні Конвенції, щоб допустити втрату особою права на захист згідно з Конвенцією лише з тієї причини, що особа добровільно віддала себе в руки влади з метою взяття її під варту. Тримання під вартою може порушувати положення статті 5, навіть якщо відповідна особа на нього погодилась (*«Де Вільде, Оомс і Версип проти Бельгії» (De Wilde, Ooms and Versyp v. Belgium)*, 1971, § 65; *«Шторк проти Німеччини» (Storck v. Germany)*, 2005, § 75). Отже, Суд не визнав, що той факт, що заявник сам подав клопотання про поміщення його під домашній арешт і не оскаржував рішення суду про застосування цього заходу, можна було прирівняти до відмови від права на свободу згідно зі статтею 5 (*«Бузаджі проти Республіки Молдова» (Buzadji v. the Republic of Moldova)* [ВП], 2016, §§ 106-110).

Подальші посилання

Інші ключові теми:

- [Доступ до адвоката \[Access to a lawyer\]](#)
- [Арбітраж \(стаття 6, цивільно-правовий аспект\) \[Arbitration \(Article 6 civil limb\)\]](#)
- [Презумпція невинуватості \[Presumption of innocence\]](#)
- [Вичерпання національних засобів правового захисту/дотримання правила чотирьох місяців \(передчасні висловлювання щодо вини\) \[Exhaustion of domestic legal remedies/compliance with the four-month rule \(premature expressions of guilt\)\]](#)

КЛЮЧОВІ ПОСИЛАННЯ ІЗ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ

Провідні справи:

- [«Сейдовіч проти Італії» \(Sejdovic v. Italy\)](#) [ВП], № 56581/00, § 86, ЄСПЛ 2006-II (порушення пункту 1 статті 6);
- [«Муртазалієва проти Росії» \(Murtazaliyeva v. Russia\)](#) [ВП], № 36658/05, § 118, 18 грудня 2018 року (скарга щодо відсутності відповідного свідка: неприйнятно — явно необґрунтовано).

Інші справи щодо статті 6:

- [«Пфайфер та Планкль проти Австрії» \(Pfeifer and Plankl v. Austria\)](#), № 10802/84, 25 лютого 1992 року, серія А № 227 (порушення пункту 1 статті 6);
- [«Навіеде проти Сполученого Королівства» \(Naviede v. the United Kingdom\)](#) (ухв.), № 38072/97, 07 вересня 1999 року (неприйнятно — явно необґрунтовано);
- [«Меденіца проти Швейцарії» \(Medenica v. Switzerland\)](#), № 20491/92, ЄСПЛ 2001-VI (відсутність порушення пункту 1 та підпункту «с» пункту 3 статті 6);
- [«Піщальніков проти Росії» \(Pishchalnikov v. Russia\)](#), № 7025/04, § 77, 24 вересня 2009 року (порушення пункту 1 та підпункту «с» пункту 3 статті 6);
- [«Нацвлішвілі і Тогонідзе проти Грузії» \(Natsvlishvili and Togonidze v. Georgia\)](#), № 9043/05, §§ 91-92, ЄСПЛ 2014 (витяги) (відсутність порушення пункту 1 статті 6);
- [«Санадер проти Хорватії» \(Sanader v. Croatia\)](#), № 66408/12, 12 лютого 2015 року (порушення пункту 1 статті 6);
- [«Турбілев проти Росії» \(Turbylev v. Russia\)](#), № 4722/09, 06 жовтня 2015 року (порушення пункту 1 та підпункту «с» пункту 3 статті 6);
- [«Дворський проти Хорватії» \(Dvorski v. Croatia\)](#) [ВП], № 25703/11, §§ 100-102, ЄСПЛ 2015 (порушення пункту 1 та підпункту «с» пункту 3 статті 6);
- [«Смайлагич проти Хорватії» \(Smailagić v. Croatia\)](#) (ухв.), № 77707/13, 10 листопада 2015 року (неприйнятно — явно необґрунтовано);
- [«Давідсонс і Савінс проти Латвії» \(Dāvidsons and Savins v. Latvia\)](#), №№ 17574/07 та 25235/07, 07 січня 2016 року (відсутність порушення статті 6 щодо першого заявника і порушення статті 6 щодо другого заявника);
- [«Навальний і Офіцеров проти Росії» \(Navalnyy and Ofitserov v. Russia\)](#), №№ 46632/13 та 28671/14, 23 лютого 2016 року (порушення пункту 1 статті 6);
- [«Ібрагім та інші проти Сполученого Королівства» \(Ibrahim and Others v. the United Kingdom\)](#) [ВП], № 50541/08 і 3 інші, § 272, 13 вересня 2016 року (відсутність порушення пункту 1 і підпункту «с» пункту 3 статті 6 щодо перших трьох заявників; порушення пункту 1 і підпункту «с» пункту 3 статті 6 щодо четвертого заявника);
- [«Артур Пархоменко проти України» \(Artur Parkhomenko v. Ukraine\)](#), № 40464/05, 16 лютого 2017 року (відсутність порушення пункту 1 та підпункту «с» пункту 3 статті 6);
- [«Сімеонові проти Болгарії» \(Simeonovi v. Bulgaria\)](#) [ВП], № 21980/04, § 115, 12 травня 2017 року (відсутність порушення пункту 1 та підпункту «с» пункту 3 статті 6);
- [«Шаркієне проти Литви» \(Šarkienė v. Lithuania\)](#) (ухв.), № 51760/10, 27 червня 2017 року (неприйнятно — явно необґрунтовано);
- [«Скляр проти Росії» \(Sklyar v. Russia\)](#), № 45498/11, §§ 22-26, 18 липня 2017 року (відсутність порушення пункту 1 та підпункту «с» пункту 3 статті 6);

- *«Бозкая проти Туреччини» (Bozkaya v. Turkey)*, № 46661/09, § 48, 05 вересня 2017 року (порушення пункту 1 та підпункту «с» пункту 3 статті 6);
- *«Турк проти Туреччини» (Türk v. Turkey)*, № 22744/07, 05 вересня 2017 року (порушення пункту 1 та підпункту «с» пункту 3 статті 6);
- *«Муту та Пехштайн проти Швейцарії» (Mutu and Pechstein v. Switzerland)*, №№ 40575/10 і 67474/10, 02 жовтня 2018 року (відсутність порушення пункту 1 статті 6 щодо скарг заявників на відсутність незалежності та безсторонності з боку Спортивного арбітражного суду; порушення пункту 1 статті 6 щодо другого заявника у зв'язку з відсутністю відкритого слухання у Спортивному арбітражному суді);
- *«Фаріз Ахмадов проти Азербайджану» (Fariz Ahmadov v. Azerbaijan)*, № 40321/07, 14 січня 2021 року (відсутність порушення пункту 1 та підпункту «с» пункту 3 статті 6);
- *«Дейкхайзен проти Нідерландів» (Dijkhuizen v. the Netherlands)*, № 61591/16, 08 червня 2021 року (відсутність порушення статті 6);
- *«Богдан проти України» (Bogdan v. Ukraine)*, № 3016/16, 08 лютого 2024 року (порушення пункту 1 та підпункту «с» пункту 3 статті 6).

Відмова згідно з іншими статтями Конвенції:

Стаття 3:

- *«Муршіч проти Хорватії» (Muršić v. Croatia)* [ВП], № 7334/13, 20 жовтня 2016 року (порушення статті 3 щодо одного періоду тримання під вартою; відсутність порушення щодо інших періодів);
- *«Покасовші та Міхаїла проти Республіки Молдова та Росії» (Pocasovschi and Mihaila v. the Republic of Moldova and Russia)*, № 1089/09, 29 травня 2018 року (порушення статті 3).

Стаття 5:

- *«Де Вільде, Оомс і Версип проти Бельгії» (De Wilde, Ooms and Versyp v. Belgium)*, 18 червня 1971 року, серія А № 12 (відсутність порушення пункту 1 статті 5; порушення пункту 4 статті 5 в тому, що заявники не мали доступних засобів правового захисту в суді для оскарження рішень про взяття їх під варту; відсутність порушення пункту 4 статті 5 у зв'язку з відхиленням клопотань про звільнення);
- *«Шторк проти Німеччини» (Storck v. Germany)*, № 61603/00, ЄСПЛ 2005-V (порушення пункту 1 статті 5 щодо одного періоду і відсутність порушення щодо іншого періоду);
- *«Бузаджі проти Республіки Молдова» (Buzadji v. the Republic of Moldova)* [ВП], № 23755/07, 05 липня 2016 року (порушення пункту 3 статті 5).